

boganmeldelser, FORMIDLING

Kunsten at blive ældre

📅 februar 15, 2024

Kunsten at blive ældre

Anmeldelse af *Lykkeligt nær* af Thomas Bredsdorff. Gutkind 2023.

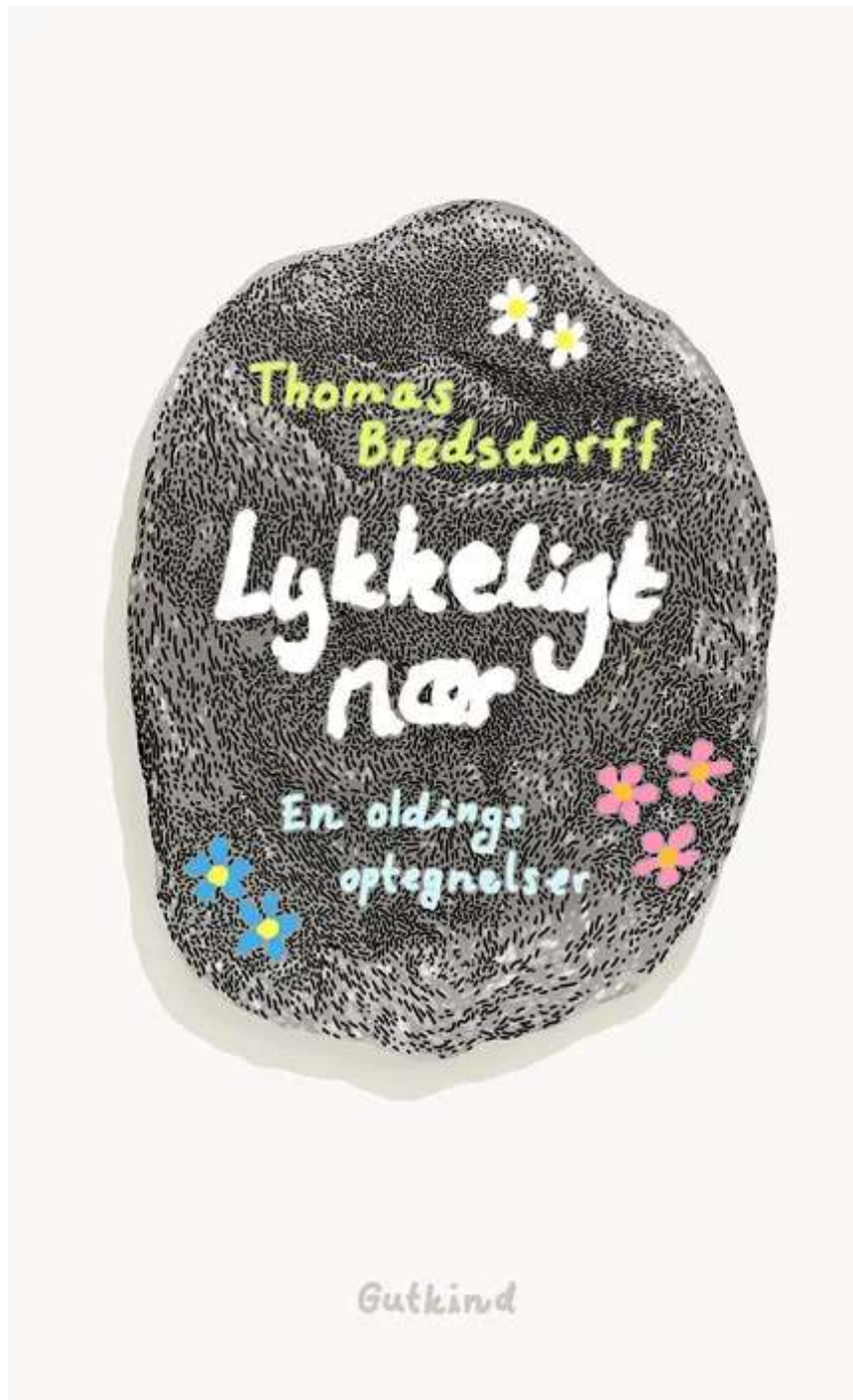
Af Erik Exe Christoffersen

”Meget i verden er sært, intet er dog mere sært end mennesket! Selv under vinterstorm fra syd rejser det over skummende havstrømme. Mellem toppe af svulmende bølger. Og himlens fugle fanger det med sine flettede fælder. Så smart er mennesket. De tykhårede heste. Og utrættelige okser fra bjergene. Tæmmer det under tunge åg. Forberedt på alt og aldrig uforberedt på fremtiden. Døden alene kan mennesket ikke undgå”.

Således lyder det i *Kong Ødipus* af Sofokles. Døden kommer ofte uden varsel, den kan ikke *undgås*, så det er vigtigt at være forberedt med en plan for sin alderdom, som for de heldige kan strække

sig over flere år. Det er det Thomas Bredsdorffs bog *Lykkeligt nær* handler om. Titlen stammer fra et digt af Morten Nielsen "Forårets horisont" og lyder i sin helhed:

"Verden er våd og lys/ Himlen er tung af Væde .../ Hjertet er tungt af Lykke,/ Lykkeligt nær ved at græde".

De fleste ældes

3. august: *"I dag fik hans badminton et dødsstød. Det gør ondt helt ned i maven. (...) Man er et skridt tættere på den evige gyngestol"*

Thomas Bredsdorff fortæller om den sidste kamp med Birdie, som han har spillet badminton med i tres år. Hun har brækket et håndled. Den anden makker Ingrid er plaget af svigtende balance og vil kun komme til frokosten: *"Noget døde i dag"*

Litteraten, forfatteren og dramaturgen Bredsdorff er nu nærmere 90 end 80. Han er, som han selv konstaterer, så heldig, at han stadig lever og er uden alvorlige sygdomme. Og har altså kunnet spille badminton indtil nu. Han ved han får bank, men er taknemmelig for bare det, at de gider spille med ham. Og antallet af aktive venner i klubben er stødt og roligt faldet. Snart mødes de kun til frokost.

Bredsdorff har i mange år været ansat på Københavns Universitet, og undervist i litteraturteori, også mange andre steder rundt omkring i verden. Grønland, USA, Kina mv. Han har skrevet teateranmeldelser, kommentaren og redigeret poetisk tirsdagsklumme i *Dagbladet Politiken* siden 1965, og han har rejst med Odin Teatret i Sydamerika og været dramaturg på teatrets forestillinger fra omkring 2010. Desuden er han en meget produktiv forfatter og har skrevet om særligt dramatisk litteratur: Om Ludvig Holberg, Henrik Ibsen, Strindberg, Norén, P.O. Enquist, Nordbrandt og som oftest med fokus på sprogets kunstneriske tilblivelse og det, som ligger under tekstens ord: Det er blevet kaldt "underteksten", de sorte huller, tekstens metaforer og paradokser eller ironi, som er samtalens udtalte og skjulte betydninger.

Det er imponerede, hvad han har nået og stadig når at skrive samtidig med, at der er tid til at vinterbade, tage i biografen med barnebarnet, cykle, vandre, spille badminton og i flere år har han passet sin demensramte hustru Lene Bredsdorff.

Flere af disse forpligtigelser er nu afsluttet, og Bredsdorff spørger sig selv i *Lykkeligt Nær*: "Hvem er jeg nu? Hvad og hvordan kan jeg bruge tiden?"

Bredsdorff har som forfatter gennemgående holdt sig på *oplysningens grund* og skrev afhandlingen *Den brogede oplysning* (2004), hvor han kritiserer fremstillinger af oplysningen som en strømning udelukkende med vægt på fornuftsdyrkelsen. Med han er måske med alderen løbet ind i en form for mur? "Oplysningen har afskaffet helvede" citerer han en af vennerne for, men hvad siger *oplysningen* om *lykkeligt* at nærme sig døden?

28 marts: Det er en mærkelig dag i dag, sidste gang han redigerer Poetisk, tirsdagsklummen med poesi.

Alderdommen kan være umulig at planlægge. Enten er man fysisk svækket og afhængig af andre, eller man er måske angst for døden og lukker øjnene. Den identitet, som man møjsommeligt har opbygget gennem et langt arbejdsliv trevles langsomt op. Man mister sit arbejde, man mister familie og venner, og dagene kan melde sig med tomhed og en vis tristesse.

Under alle omstændigheder er gode råd velkomne – når man træder ud af arbejdslivet. For mange er det en befrielse, men for andre også et savn og et tab af mening. Relationer til kolleger, studerende, tilskuere eller læsere, ens professionelle liv og det resonansforhold man har med den konkrete virkelighed, er en vigtig klangbund, hvor klangen bliver stadig svagere. Uden arbejdet mister man den anerkendelse, der ligger i det vel udførte og et anvendeligt resultat.

Tegning af Thomas Thorhauge

Dagbogen

Bredsdorff har sat sig for at skrive dagbog som en dokumentation og refleksion over sin egen aldring. Ikke at det i sig selv kan ændre på den biologiske proces, men det kan, er hans tanke, måske give et overblik og en indsigt i de konkrete ændringer, som kan være til gavn for en selv og andre.

1. februar: Han melder sig til seniorcentrets gymnastik hold.

Han når meget i den periode både at genlæse poesi som også indskrives i dagbogen, passe sine nærmeste, spille badminton, rejse til både Berlin og Paris, passe sommerhus, blive smittet af Corona, se Odin Teatrets arbejde i Holstebro og Paris og reflektere over krigen i Ukraine, som rykker ved hans pacifistiske holdning.

Slutspil

Bredsdorff refererer til et råd, han engang fik: det at anmelde noget bliver lettere ved at skrive om et andet stykke. Jeg vil i det følgende afprøve dette råd. Jeg har allerede nævnt *Kong Ødipus*, som stikker øjnene ud på sig selv og som blind begiver sig på en omvandrende færd. En moderne version kunne være Becketts *Slutspil* om den aldrene blinde Hamm, som ikke kan gå og derfor er bundet til sin rullestol.

9. januar: "Han falder. Det er begyndt for et par år siden. Nu tiltager det (...) De gamle falder (...) Opdager hvor vigtigt synet er for balancen. Det vækker et af hans ældste forbier. Angsten for at blive blind".

Bredsdorff leder efter en kerne, som er tilbage, når det meste er tabt. Er blindheden denne kerne? I *Slutspil* beklager faderen sig over, at han pludselig mangler en tand, der er heller ikke flere cykler, kiks eller smertedæmpende piller. Det kniber med at gå og se, de kan ikke nå hinanden og de kan ikke kysse. Kan man stadig finde på og fortælle nye episoder og opfinde nye personer? Kan man holde de sædvanlige gentagelser ud og skabe en mening med tilværelsen – på trods af blindheden som forekommer at være et vilkår?

Metoden

6. august: Hvordan bliver et jeg til? Og hvordan mon det går i opløsning?

Bredsdorff har udviklet en metode for at udholde og fastholde de daglige tab. Reglen er, at han i et år skal beskrive de konkrete tab som aldringen medfører. Og dermed iagttage den forandring, som ofte er usynlig. Bredsdorff har valgt et formgreb ved at skrive i 3. person. Han skriver om *han*, som kaldes *Oldingen*, og kommer derved ud over det selvrefererende. Det understreger den iagttagende distance og refleksionsmåde, som minder om Berthold Brechts skrivemåde for episk teater. Det gør dagbogen til en delvis fiktion, som måske får fat i andet end det umiddelbare Bredsdorff som forfatter selv får øje på.

Konstruktion af fremtiden

19. marts: Tager fejl af datoen, går i panik og tror det er datterens fødselsdag, og at han har glemt at købe en gave. Total panik indtil han kommer i tanke om, at hendes fødselsdag først er den 19. maj. Er det et første tegn på demens eller bare en forvirring der hører alderen til? Ikke at kunne improvisere uden at blive forstyrret. Må holde øje med om det gentager sig.

Bredsdorff er ikke kun ironiker han dyrker også patos, og *Lykkeligt nær* rummer en række konkrete tiltag for at gøre nedtællingen til *deadline* til en vigtig del af livets faser. Med et fokus på opgaver og fremtidsplaner: Kan man være noget for andre? Give noget tilbage af det man har fået? Holde fast i ritualer og venskaber (selvom der tyndes ud)? Planlægge nye aktiviteter ud fra de forudsætninger, som man nu har? At planlægge vil sige at forestille sig en mulig fremtid ikke bare for en selv men også for at bidrage til de værdier, som er forbundet med det æstetiske, etiske og såkaldt *unyttige* i samfundet. Der er tale om konstruktionen af et fælles sanseligt nærvær, som kunne være en middag med venner, en fælles rejse eller at se en teaterforestilling. Men også at fortælle om de evindelige nedture.

21. april: Han har formøblet nøglen til hendes (datterens) hus

At ældes er ikke en identitet, skriver *han*, det er langsomt at miste identitet. Hans melankoli minder om den russiske forfatter Anton Tjekhov. På denne side er der smerten, tristheden, tårerne, vrede og angst på den anden side er der en form for latter, forenkling.

26. august; Han har været til konference på Universitetet i tre dage. Uden tvivl hans sidste, (...) Jo han hører hvad de diskuterende siger, men ordene kæder sig ikke sammen til meninger (...) Han kunne lige så godt have været vejret eller en gammel statue. Noget som bare er der indtil det er væk.

6. oktober. Hans badminton er stået op af graven. Jubel

Hans makker Birdie er mirakuløst tilbage på banen igen. Det er bare de to, selvom de ikke helt har samme styrke. Det gælder mest om at holde bolden i gang og at ramme hinanden for ikke at falde. Det det ligner havefjerdbold, men *han* er så optaget af at holde sig på benene, at han ikke lægger mærke til de andres blikke.

18. november: Han genser Odin Teatrets forestilling i Paris og efter forestillingen krammer han skuespillerne og siger vi ses, men han ved godt, at han næppe ser dem igen. Det er forbi, endegyldigt forbi. Han citerer et kærlighedsdigt af Bertolt Brecht, som rummer lidt af den samme paradoksale optimisme:

Når du gør mig glad, tænker jeg tit at hvis jeg dør nu, ville jeg have elsket dig til mine dages ende. Og du når du tænker på mig, vil du altid have en ung kæreste. (Brecht)

Han indrømmer, at han faktisk havde forvansket digtet i hukommelsen, så han troede den første linje var: *Når jeg tænker på dig*. Og dermed uden fordringen *Når du gør mig glad*.

Den sene identitet

Bredsdorff afrunder bogen med en form for efterskrift, hvor han ender tilbage til jeg-formen og blader tilbage for at se hvem han er, og hvem han er ved at blive. *Jeg* reflekterer således over *hans* dagbog. Hvordan sige pænt farvel? *Jeg* indrømmer en forfængelighed, og vil gerne tage sig

godt ud i andres øjne, at han elsker at blive værdsat. At blive set og elsket og at elske. Er det forfængelighed? Er det kernen af hans sene identitet? *Jeg* er ikke afklaret.

Bredsdorffs dagbogsteknik går i al sin enkelthed ud på at notere dagligdagens vaner og mønstre, gentagelserne, som derved bliver synlige, og det bliver muligt at skabe en distance og iagttage de små forandringer, som er forudsætningen for at lægge en plan for ens udvikling og lykkelige overlevelse. Bogen slutter med et spørgsmål: Er der en central kerne, som trodser alderen? Det mener forfatteren at kunne konkludere og dementerer dermed Hans Jørgen Nielsens attituderelativisme fra 1969. Det er umiddelbart et paradoks, idet forfatteren diskuterer med et *jeg* og en *han*, som to sider af Bredsdorff. Det betyder, at teksten har en undertekst som i ironiens parabase. Som litterat, forfatter og dramaturg har Bredsdorff sans for metaforer og paradokser. Det bliver på en måde et drama på linje med *Slutspil*, hvor tekstens Clov siger: *jeg går* og bliver stående. Bredsdorff er både lykkelig nær og fjern.

Alderdommens blindhed er både en unyttig fase af livet, men er også en bekræftelse på det unyttiges værdi som kunstens og fiktionens værdi i et effektivitetsjagende samfund.

Og så længe man har nogen, man holder så meget af, at de vil lægge planer sammen med en, er livet til at holde ud. Mere end det, man kan næsten blive lykkelig, selv om man er meget gammel. (Bredsdorff, Politiken 24.12. 2023)

Læs *Lykkeligt nær* og tal med et par gode venner om fremtiden, før det bliver for sent. Hvem vil du gerne tale med og måske forsones med inden? Hvad skal der synges til din bisættelse? Opgaven, at dokumentere forandringer i et år, er ikke forbeholdt den aldrene, den kan, tror jeg, faktisk udføres i en hvilken som helst alder.

Hjertet er tungt af lykke lykkeligt nær ved at græde.

Det er det tjekehovske smil gennem tåre...

Thomas Bredsdorff (1937). *Professor* i nordisk litteratur fra 1978 til 2004. Han har været kulturmedarbejder ved dagbladet *Politiken* siden 1965, har udgivet over 20 bøger, heriblandt *Tøsne og forsyntia*, der skildrer livet med en dement ægtefælle, *Magtspil. Europæiske familiestykker* (1986) med gennemgang af en række dramatikere og deres undertekster, *De sorte huller. Om tilblivelsen af et sprog i P.O. Enquists forfatterskab* (1991), *Med andre ord. Om Henrik Nordbrandts poetiske sprog* (1996), *Den brogede oplysning. Om følelsernes fornuft og fornuftens følelse i 1700-tallets nordiske litteratur* (2003), *Dansk litteratur set fra månen. Om sjælen i digtningen* (2006), *Ironiens pris* (2011).

Erik Exe Christoffersen, lektor emeritus. Aarhus Universitet